

EVOLUȚIA HABITATULUI UMAN PRE - ȘI PROTOISTORIC ÎN ZONA ORAȘULUI SUCEAVA

Dumitru Boghian

Există așezări care au avut o îndelungată evoluție în timp, constituind străvechi și permanente vetre de istorie. Una dintre acestea este, neîndoiește, orașul Suceava.

În mod firesc, această longevitate istorică este legată de cadrul geografic, deosebit de prielnic, care a favorizat locuirile umane, în toate timpurile. Spațiul geografic al orașului Suceava a ocupat întotdeauna poziția unui "loc central", polarizând un larg ținut. Relieful aparține Podișului Sucevei, platourile, colinele și dealurile alternează cu Valea Sucevei sau văile afluenților acestui râu, oferind zonei Suceava aspectul unui uriaș amfiteatru deschis spre sud-est.

Deși cotele înălțimilor din preajma orașului sunt relativ scăzute (D. Zamca - 385 m, D. Dumbrava - 427 m, D. Cetății - 368 m, D. Tătărași - 385 m) ele au oferit, în condițiile existenței unor masive forestiere, caracterul unei cetăți naturale, posibilități deosebite de adăpost comunităților umane. Lunca largă a râului Suceava (peste 1,5 km lățime), împletirea interfluviilor joase cu terasele de diferite înălțimi, solurile fertile, vegetația și fauna bogată și diversă¹ au creat condiții deosebite pentru întemeierea a numeroase așezări umane, favorizând continuitatea neîntreruptă de locuire în spațiul luat în discuție, începând cu paleoliticul superior.

Analiza evoluției cercetărilor arheologice efectuate în Podișul Sucevei, în perioada postbelică, a dus la identificarea unor vestigii de locuire datate în perioada finală a paleoliticului superior (aprox. 20.000-10/8.000 î.H.). Pentru zona orașului Suceava (care cuprinde și împrejurimile sale) putem aminti, deocamdată, descoperirile de unelte și așchii de silex de la Suceava "Câmpul Ciorii"², Mihoveni "Cahla Morii", Bosanci la "Pod de Rediu" și "Dealul Grochii"³, precum și Lisaura⁴, care, deși puține, ne relevă că Valea Sucevei, cu ecosistemul ei divers, a jucat un rol de seamă în viața acestor comunități umane.

Descoperirile paleolitice amintite se încadrează în contextul mai larg al gravetianului oriental, având analogii în descoperirile de la Udești "Poiana"⁵, Dolhasca "Dealul Viei"⁶, Ripiceni-Izvor⁷, sau efectuate pe teritoriul Moldovei⁸, în regiunea Cernăuți⁹ și în Basarabia¹⁰.

Din păcate nu s-au descoperit, până în prezent, în zona orașului sau în împrejurimi, vestigii de locuire, care să fie datate în epipaleolitic (mezolitic), dar lipsa acestei "verigi de habitat" se datorează, fără îndoială, lacunelor de cercetare, deoarece așezări din această perioadă a epocii pietrei cioplite se cunosc la răsărit de Carpați, chiar în apropierea Podișului Sucevei, la Ripiceni-Izvor și Erbiceni¹¹ sau în regiunile vecine de la nord și răsărit¹².

Considerăm aceasta și datorită faptului că, pentru neolitic, numărul dovezilor de locuire este însemnat, arealul orașului Suceava oferind condiții deosebite de propice pentru noul tip de economie, bazată pe cultivarea plantelor și creșterea animalelor.

Cercetările arheologice, periegetice și sistematice, au pus în evidență o rețea destul de deasă de stațiuni neolitice timpurii, aparținând civilizației Criș (cca. 5.500-4.500 î.H.). Sosite la răsărit de Carpați către sfârșitul celei de a treia faze de evoluție (III b - primul sfert al mileniului

V î.H.), aceste comunități vor neolitiza întreaga zonă până dincolo de Nistru. În arealul orașului Suceava au fost descoperite mai multe așezări aparținând civilizației Criș: Mihoveni "Cahla Morii"¹³, Suceava "Câmpul Șanțurilor"¹⁴, "Platoul Cimitirului" (= "Parcul Cetății") - așezare și necropolă¹⁵, Suceava "Șipot"¹⁶, Ipotești¹⁷, asemănătoare cu alte stațiuni similare, descoperite în Podișul Sucevei, cum ar fi cea de la Călinești Enache¹⁸ sau cele situate în zona unor izvoare de apă sărată: Solca "Slatina Mare"¹⁹ și, poate, Cacica²⁰.

Se observă că aceste grupuri umane au folosit pentru realizarea așezărilor, deopotrivă, locurile joase, din imediata apropiere a surselor de apă, și locurile înalte, evident apărate natural și, deci, mai ferite.

Dintre descoperirile efectuate, în zona supusă discuției, cele mai importante sunt cele de la Suceava "Platoul Cimitirului" (= "Parcul Cetății"), așezare care evidențiază o locuire mai îndelungată, pe parcursul a cel puțin trei faze de evoluție a civilizației Starčevo-Criș, pe teritoriul Moldovei (prima jumătate a mileniului V î.H.). Prin aceste descoperiri a putut fi clarificată evoluția civilizației Starčevo-Criș, în această parte de țară, și particularitățile ei de dezvoltare, delimitându-se aspectul nordic al acesteia pe teritoriul Moldovei²¹.

La fel de bine sunt reprezentate, pe teritoriul Sucevei, locurile aparținând civilizației cu ceramică liniară (aprox. 4.500-4.000 î.H.), purtătorii acesteia găsim în lunca largă a râului Suceava câmpuri fertile pentru cultivarea plantelor, în sistemul agriculturii itinerante.

Urme de locuire, datând din aceste perioade au fost cercetate la Mihoveni "Cahla Morii"²², Sfântu Ilie "Siliște"²³, Suceava "Câmpul Șanțurilor"²⁴, "Șipot"²⁵ și "Dealul Zamca"²⁶.

Descoperirile liniar-ceramice de la Suceava și Mihoveni au permis fundamentarea unor concluzii însemnate legate de unele probleme ale genezei aspectului estic al acestei civilizații, de periodizarea acesteia în fazele ei finale și cuprinderea lor în cadrul mai larg al spațiului est-carpatic, precum și unele raporturi particulare cu civilizația anterioară (Criș-Starčevo) și cea următoare (Precucuteni)²⁷.

Nu mai puțin valoroase, sunt urmele de locuire încadrate în civilizația Precucuteni, fazele a II-a și a II-a (aprox. 4.000-3.600 î.H.) identificate în zona orașului. În răspândirea lor spre nord și est, purtătorii fazei a II-a a civilizației Precucuteni au atins bazinul mijlociu al Nistrului și cursul inferior al afluenților de stânga ai acestuia²⁸. În acest context, descoperirile de la Mihoveni "Cahla Morii"²⁹, datate în etapa finală a fazei Precucuteni II/Tripolie A, sunt asemănătoare, în parte, cu cele de la Plăvălari (jud. Suceava)³⁰, Bernașevka și Okopy (Ukraina)³¹ și Florești (Republica Moldova)³², ceea ce ne arată că aceste comunități umane eneolitice timpurii au populat relativ devreme acest spațiu. De asemenea, se pare, în stadiul actual al cercetărilor, că în partea de N a Moldovei inclusiv în zona orașului Suceava, a avut loc o mai îndelungată evoluție a ultimei faze a civilizației liniar-ceramice, până la pătrunderea comunităților Precucuteni II.

Cele mai numeroase stațiuni precucuteniene din orașul Suceava și din preajma acestuia, datează din a treia fază de dezvoltare a acestei civilizații. Astfel, sunt cele de la Suceava - Burdujeni "Șier"³³, Mihoveni "Cahla Morii"³⁴, Sf. Ilie "Siliște"³⁵, ocupând aceleași forme de relief ca în faza anterioară, adică terasele primare și secundare ale unor afluenți ai râului Suceava, cu loturi prielnice pentru cultivarea plantelor și creșterea animalelor. Materialele arheologice, rezultate din cercetarea acestor situri preistorice, sunt asemănătoare cu cele aduse la lumina zilei în alte stațiuni contemporane din partea de N a Moldovei: Ruși-Mănăstioara³⁶, Preutești-Halta³⁷, Bosanci³⁸ sau din Câmpia Moldovei³⁹, regiunea Cernăuți (Ucraina)⁴⁰ și Republica Moldova (Putinești I, Coșernița, Holercani)⁴¹.

Creșterea numărului de așezări încadrate în faza Precucuteni III anunță deja deosebita densitate a stațiunilor cucuteniene. Nu sunt cunoscute, datorită cercetărilor lacunare, așezări precucuteniene care să evidențieze trecerea la faza Cucuteni A (circa 3700-3.600 î.H.). Cu toate acestea, din etapele evaluate ale fazei Cucuteni A datează locuința și gropile menajere,

descoperite la Suceava "Cetatea de Apus" (Șcheia)⁴², materialele recoltate dintr-o înțesată așezare Cucuteni A aflată în partea de est a satului Șcheia⁴³, precum și cele de la Sf. Ilie "Siliște"⁴⁴, care sunt foarte apropiate de alte descoperiri din județ, ca cele de la Preutești "Hața" și "Cetate"⁴⁵.

Este posibil ca în viitor să se facă noi descoperiri, chiar în arealul orașului Suceava, care să clarifice dacă și aceste vestigii aparțin unor aspecte mai largi ale fazei A a civilizației Cucuteni, care cuprinde partea de N a Moldovei (Horodnița-Trușești și Drăgușeni-Jura).

Pentru faza Cucuteni A-B (cca. 3.300-3.100 î.H.) nu s-a descoperit în zona aflată în atenția cercetărilor, deocamdată nici o așezare, dar numeroasele stațiuni de acest fel, identificate în județul Botoșani și chiar unele din județul Suceava, ca cea de la Preutești "Cetate" (Cucuteni A₄)⁴⁶ ne fac să credem că nu este decât, ca și în alte cazuri o lacună de cercetare, care va fi acoperită, neîndoielnic, în viitor. De asemenea, este posibil ca dintre numeroasele așezări cucuteniene, descoperite în oraș și împrejurimi, care au fost identificate prin cercetări de teren, și nu pot fi încadrate cronologic din cauza materialului ceramic care are o pictură corodată (Suceava-Burdujeni "Șieri"⁴⁷, Suceava "Drumul Național"⁴⁸, Plopeni, comuna Salcea "Hrenărie"⁴⁹, Lipoveni, comuna Mitocu Dragomirnei "Siliște", "Coadă Iazului"⁵⁰, Mitocu Dragomirnei "Stratulat"⁵¹ și Ipotești "La Saivan"⁵² să existe unele stațiuni Cucuteni A-B, după cum multe așezări Cucuteni B, descoperite în zonă pot să-și aibă începuturile în faza anterioară.

Faza Cucuteni B, (aprox. 3.100-2.700 î.H.), este reprezentată, în zona de referință, prin numeroase așezări, descoperite fie prin cercetări de suprafață, fie prin săpături sistematice: Suceava-Burdujeni "Dealul Vămii"⁵³, Suceava-Ițcani "Gostat"⁵⁴, Sf. Ilie "Siliște"⁵⁵, Mihoveni "Cahla Morii" și "Țarna de Jos"⁵⁶, Suceava "Câmpul Șanțurilor"⁵⁷, Suceava "Șipot"⁵⁸, Suceava "Curtea Domnească"⁵⁹.

Dintre acestea se detașează stațiunile Cucuteni B de la Mihoveni "Cahla Morii", unde a fost surprinsă, pentru prima dată la noi, suprapunerea stratigrafică dintre etapele Cucuteni B_{1b} și B_{2a}, fiind descoperită o locuință cucuteniană circulară și o statueta antropomorfă androgină⁶⁰, și Sf. Ilie "Siliște"⁶¹, ambele prezentând materiale arheologice asemănătoare într-o mare măsură cu cele de la Șipeniț (regiunea Cernăuți)⁶², Drăgușeni (jud. Suceava)⁶³ și Budeni (Dolhasca-Suceava)⁶⁴.

Viitoarele cercetări arheologice sistematice vor trebui să aducă o mai bună clarificare a eșalonării cronologice a acestor stațiuni Cucuteni B, pentru a oferi o imagine cât mai clară cu privire la locuirea pe etape și secvențe temporale.

Deosebit de interesante sunt descoperirile arheologice din zona Sucevei pentru perioada eneoliticului final și trecerea la epoca bronzului (aprox. 2.700-2.000 î.H.). Aici s-au identificat, pe de o parte așezări aparținând civilizației Horodiștea-Erbiceni-Foltești, care, continuă civilizația Cucuteni cu ceramică pictată: Sf. Ilie "Siliște"⁶⁵, Suceava "Câmpul Șanțurilor"⁶⁶, Suceava "Șipot"⁶⁷, Suceava "Drumul Național"⁶⁸, Mihoveni "Cahla Morii"⁶⁹, Suceava-Cetatea de Apus (Șcheia)⁷⁰ și un mormânt de înhumatie, aparținând acelorași comunități, la Suceava-Burdujeni-Strada Eroilor⁷¹, iar pe de altă parte urme sporadice ale unor așezări ale purtătorilor civilizației amforelor sferice la Suceava "Platoul Cetății"⁷² și Șcheia "Siliște"⁷³, precum și morminte în cutii de piatră la Suceava "Spitalul municipal"⁷⁴, asemănătoare cu alte descoperiri de același fel din partea de N a Moldovei de la Dolhești Mari⁷⁵, Basarabi (comuna Preutești)⁷⁶, Grănicești (Suceava)⁷⁷.

Alături de acestea a fost cercetată la Suceava "Platoul Cetății" o importantă necropolă de incineratie, cu cca. 100-120 de morminte, ilustrând o complexă sinteză între comunitățile târzii ale civilizației Horodiștea-Erbiceni-Foltești, cele ale civilizației amforelor sferice și unele comunități ale civilizației Gorodsk, pătrunse dinspre NE⁷⁸.

Toate aceste descoperiri arheologice, datate în eneoliticul final și trecerea la epoca bronzului, vorbesc de complexe restructurări etno-culturale, care s-au produs în partea de N a Moldovei în această perioadă și au avut ca rezultat nașterea populației prototracice.

Cercetările viitoare vor conduce, fără îndoială, la acumularea de noi descoperiri, care să aducă noi clarificări cronologice și culturale în desfășurarea acestui complex proces etno-cultural și istoric al etnogenezei tracice și, firește, să lumineze problemele legate de faza timpurie a epocii bronzului, puțin cunoscută, de altfel pe întregul teritoriu est-carpatic. Este posibil ca epocii timpurii a bronzului să-i aparțină mormântul de înhumatie descoperit recent la Suceava "Zamca"⁷⁹.

Dacă faza timpurie a epocii bronzului (aprox. 2000-1700 î.H.) este mai puțin cunoscută în zona orașului Suceava, același fapt se constată și pentru faza mijlocie a aceleiași perioade istorice (aprox. 1700-1350 î.H.). Se pare că numai întâmplarea nu a dus la clarificarea acestor probleme.

Totuși, unele fragmente ceramice de la Suceava "Biserica Beizadelor"⁸⁰ pot fi atribuite, alături de cele de la Grămești⁸¹, Botoșana⁸², Baia "Cetățuie"⁸³, civilizației Costișă-Bilji-Potik-Komarow, aparținând grupului nord-tracic. Despre aceeași atribuire culturală vorbesc și mormintele tumulare, descoperite la Horodnicul de Jos⁸⁴ sau cele în cutii de piatră, de la Șerbănești (com. Zvoriștea)⁸⁵ și Hârtop (com. Preutești)⁸⁶, dovedind complexitatea cristalizării lumii nord tracice.

Pentru faza finală a epocii bronzului (aprox. 1350-1150 î.H.) cultura Noua este prezentă în zona Sucevei prin mai multe descoperiri. Dintre așezările identificate în orașul Suceava și împrejurimi pot fi amintite cele de la Șcheia "Siliște"⁸⁷, Mereni (com. Salcea) "Coadă Iazului"⁸⁸, Suceava-Burdujeni "dealul Vămii"⁸⁹, Lipoveni (Mitocu Dragomirnei) "Seliște" și Dealul "Cocârlău"⁹⁰, Mihoveni "Cahla Morii" și "Țarna de Jos"⁹¹, Sf. Ilie "Siliște"⁹², Suceava "Șipot"⁹³, Ipotești "La Saivan"⁹⁴, Bosanci "La pod la Rediu"⁹⁵. Nu s-au semnalat deocamdată morminte sau necropole care să aparțină acestei civilizații.

Deosebit de important și interesant, în același timp, este depozitul de obiecte de bronz și chihlimbar, care a fost descoperit la Suceava "Curtea Domnească"⁹⁶, și care se leagă de așezarea aparținând civilizației Noua de la Suceava "Șipot", înscriindu-se într-o categorie mai largă de piese similare.

Trebuie amintite, cu această ocazie și numeroasele descoperiri de topoare de bronz (celturi) și seceri de bronz, dintre care unele aparțin și purtătorilor culturii Noua⁹⁷.

Din cele prezentate rezultă că în perioada postbelică s-au realizat pași însemnați pe calea cunoașterii evoluției habitatului preistoric și protoistoric în zona orașului Suceava și, implicit, în partea de N a Moldovei, dar sunt necesare noi investigații arheologice sistematice, pentru precizarea cât mai exactă a unor aspecte etno-culturale și cronologice ale acesteia.

NOTE

1. Octav Monoranu, Mihai Iacobescu, D. Paulencu, *Suceava*, Ed. Sport-Turism, București, 1971, pp. 8-12; N. Popp, I. Iosep, D. Paulencu, *Județul Suceava*, Editura Academiei, București, 1973, passim; xxx, *Suceava. Ghid turistic al județului*, Ed. Sport-Turism, 1979, passim; M. Spănu, Gh. Bratiloveanu, *Zona etnografică Suceava*, Ed. Sport-Turism, București, 1987, pp. 9-12; V. Băcăoanu și colab., *Podișul Moldovei. Natură, om, economie*, Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1982, passim.

2. Maria Bitiri Ciortescu, *Așezarea paleolitică de la Udești și specificul ei cultural*, în SCIVA, 32, 3, 1981, p. 331; Emil I. Emandi, *Muzeul de istorie Suceava*, Ed. Sport-Turism, 1985, p. 75.

3. Mugur Andronic, Paraschiva Victoria Batariuc, *Contribuții la cunoașterea evoluției habitatului uman în zona limitrofă orașului Suceava*, în "Suceava", XVII-XVIII-XIX, 1990-1991-1992, pp. 12-13, 19.
4. Mircea D. Matei, *Civilizația urbană medievală românească. Contribuții. Suceava până la mijlocul secolului al XVII-lea*, Ed. Academiei, București, 1989, pp. 35-36.
5. M. Brudiu, *Paleoliticul superior și epipaleoliticul din Moldova*, Ed. Academiei, București, 1974, pp. 120-121; M. Bitiri Ciortescu, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 331-345.
6. V. Chirica, M. Tănăsache, *Cercetări arheologice în așezarea de la Dolhasca (jud. Suceava) și unele considerații privind gravetianul de pe teritoriul României*, în "Mem. Antiq.", VI-VIII, 1974-1976, pp. 267-278.
7. *Ibidem*; Al. Păunescu, *Ripiceni-Izvor. Paleolitic și mezolitic. Studiu monografic*, Ed. Academiei, București, 1993, pp. 204-207.
8. V. Chirica, *Le gravettien en Roumanie*, în vol. "Le paleolithique et le neolithique de la Roumanie en contexte européen", BAI, IV, Iași, 1991, pp. 7-15.
9. A.P. Černys, *Pozdnyi paleolit*, în vol. "Arheologhija Ukrainskoj SSR", Kiev, 1985, pp. 57-65.
10. I. Borziac, *Paleoliticul și mezoliticul în spațiul dintre Nistru și Prut*, în "Thraco-Dacica", XV, 1-2, 1994, pp. 24-29; *Idem*, *Începuturile istoriei Moldovei*, Chișinău, 1996, *passim*.
11. Al. Păunescu, *Mezoliticul de la Erbicieni și Ripiceni-Izvor, expresie a tardenoasianului nord-vest pontic*, în SCIVA, 32, 4, 1981, pp. 479-509; *Idem*, *Ripiceni-Izvor...*, pp. 172-178, 208-210.
12. I. Borziac, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 29; D. I. Teleghin, *Mezoliticeskaja epoha*, în vol. "Arheologhija Ukrainskoj SSR", Kiev, 1985, pp. 91-93.
13. N. Ursulescu, P.V. Batariuc, *Cercetările arheologice de la Mihoveni (Suceava) - 1973*, în "Suceava", V, 1978, pp. 89-106; N. Ursulescu, *Contribuția cercetărilor arheologice din județul Suceava la cunoașterea evoluției neo-eneoliticului din Moldova*, în "Suceava", XIII-XIV, 1986-1987, p. 72; M. Andronic, P.V. Batariuc, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 12.
14. N. Ursulescu, *Contribuții la cunoașterea evoluției și poziției cronologice a culturii Starcevo-Criș pe teritoriul Moldovei*, în "Suceava", X, 1983, p. 320.
15. *Ibidem*, p. 319; *Idem*, *Primele culturi neolitice pe teritoriul Moldovei. Rezumatul tezei de doctorat*, Iași, 1983, pp. 3-6; *Idem*, *Evoluția culturii Starcevo-Criș pe teritoriul Moldovei*, Suceava, 1984, pp. 12-21, 31-41; *Idem*, *op. cit.*, în "Suceava", XIII-XIV, 1986-1987, p. 70 și urm.; *Idem*, *Mormintele Criș de la Suceava - "Platoul Cimitirului"*, în "Suceava", V, 1978, p. 8 și urm.
16. *Idem*, *op. cit.*, în "Suceava", X, 1983, p. 320.
17. *Ibidem*, p. 308; M. Andronic, P.V. Batariuc, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 19.
18. N. Ursulescu, *Evoluția culturii Starcevo-Criș...*, p. 65.
19. *Idem*, *Exploatarea sării din saramură în neoliticul timpuriu, în lumina descoperirilor de la Solca, jud. Suceava*, în SCIVA, 28, 3, 1977, pp. 307-317.
20. Mugur Andronic, *Un nou punct de exploatare a sării Cacica*, în "SCIVA", 40, 4, 1989, pp. 407-417.
21. N. Ursulescu, *Evoluția culturii Starcevo-Criș...*, *passim*.
22. *Idem* și P.V. Batariuc, *op. cit.* în "Suceava", V, 1978, p. 89-106; *Idem*, *Așezarea culturii ceramicii liniare de la Mihoveni (jud. Suceava)*, în SCIVA, 30, 2, 1979, pp. 271-284; N. Ursulescu, *op. cit.*, în "Suceava", XIII, XIV, 1986-1987, p. 72.
23. M. Andronic, P.V. Batariuc, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 14.
24. N. Ursulescu, *op. cit.*, în "Suceava", XIII-XIV, 1986-1987, p. 70.
25. Bucur Mitrea și colab., *Șantierul arheologic Suceava-Cetatea Neamțului*, în SCIVA, 6, 3-4, 1955, p. 777.
26. M. Andronic, P.V. Batariuc, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 18.
27. N. Ursulescu, *Contribuții privind evoluția culturii ceramicii liniare pe teritoriul Moldovei*, în "Arh. Mold.", XIII, Iași, 1990, pp. 13-47; *Idem*, *Civilisation de la céramique rubanée dans les régions orientales de la Roumanie*, în vol. *Le paléolithique et le néolithique de la Roumanie en contexte européen*, Iași, "BAI", IV, 1991, pp. 188-224.
28. Silvia Marinescu Bilcu, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, Ed. Academiei, București, 1974, *passim*; V.G. Zbenovici, *Rannyi etap tripol'skoj kultury na territorji Ukrainy*, Naukovo Dumka, Kiev, 1989, *passim*.
29. N. Ursulescu, P.V. Batariuc, *op. cit.*, în "Suceava", V, 1978, pp. 89-94.
30. N. Ursulescu, *op. cit.*, în "Suceava", XIII-XIV, 1986-1987, p. 71.
31. V.G. Zbenovici, *op. cit.*, pp. 25-30.
32. V.Ia. Sorochin, *Culturile eneolitice din Moldova*, în "Thraco-Dacica", XV, 1-2, 1994, pp. 69-70.
33. M. Andronic, P.V. Batariuc, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 10.

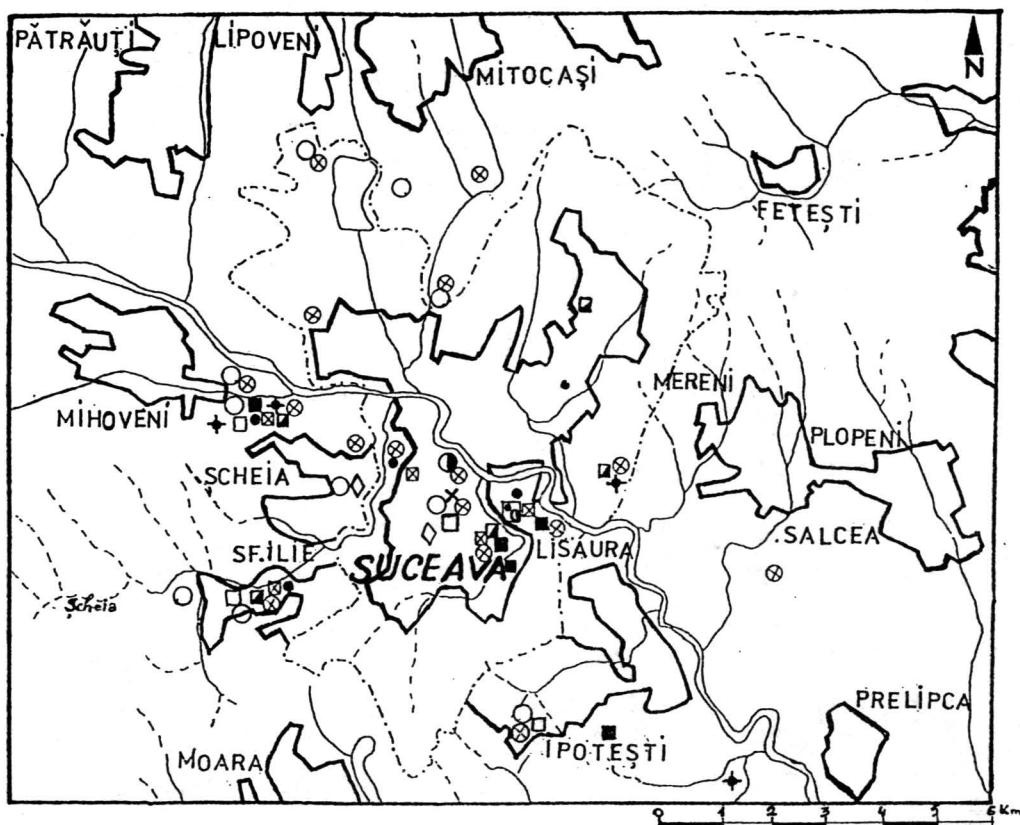

34. N. Ursulescu, P.V. Batariuc, *op. cit.*, în "Suceava", V, 1978, pp. 89-106; N. Ursulescu, *op. cit.*, în "Suceava" XIII-XIV, 1986-1987, p. 72.
35. I. Mareș, *Sondajul arheologic de la Sfântu Ilie-"Siliște"-1991*, în "Suceava", XVII-XVIII-XIX, 1990, 1991, 1992, p. 496 și urm.
36. M. Ignat, *Șantierul arheologic de la Rus-Mănăstioara*, în "Suceava", III, pp. 227-236.
37. N. Ursulescu, *Cercetări din anul 1978 de la Preutești-"Haltă" (jud. Suceava)*, în "Materiale, Oradea, 1979, pp. 35-44.
38. P.V. Batariuc, *Așezarea precucuteniană de la Bosanci (jud. Suceava)*, în "Suceava", VI-VII, 1979-1980, pp. 33-44.
39. S. Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni în Câmpia Moldovei*, în "Din trecutul județului Botoșani", Botoșani, 1973, pp. 15-20.
40. V.G. Zbenovici, *op. cit.*, *passim*.
41. V.Ia. Sorochin, *op. cit. în loc. cit.*, pp. 69-72.
42. Gh. Diaconu, N. Constantinescu, *Cetatea Șcheia*, București, 1960, p. 23, 25, 28, fig. 8/1; 10/1; 3, 5, 11, 12.
43. B. Mitrea și colab. *op. cit.*, în SCIV, 5, 1-2, 1954, p. 294.
44. I. Mareș, *op. cit.*, în "Suceava", XVII-XVIII-XIX, 1990, 1991, 1992, p. 496.
45. N. Ursulescu, *op. cit.*, în "Suceava", XIII-XIV, 1986-1987, p. 71.
46. *Ibidem*.
47. M. Andronic, P.V. Batariuc, *op. cit.*, în *loc cit*, p. 10.
48. I. Nestor și colab., *Șantierul arheologic Suceava*, în "Materiale", V, p. 607.
49. M. Andronic, P.V. Batariuc, *op. cit.*, în *loc cit.*, p. 9.
50. *Ibidem*, p. 11.
51. *Ibidem*.
52. *Ibidem*, p. 19.
53. *Ibidem*, p. 10.
54. *Ibidem*, p. 11.
55. I. Mareș, *op. cit.*, în "Suceava", XVII-XVIII-XIX, 1990, 1991, 1992, pp. 496-500.
56. N. Ursulescu, P.V. Batariuc, *op. cit.*, în "Suceava", V, 1978, pp. 89-106; N. Ursulescu, *op. cit.*, în "Suceava", XIII-XIV, 1986-1987, p. 72; M. Andronic, P.V. Batariuc, *op. cit.*, în *loc cit*, p. 13.
57. I. Nestor și colab. *Șantierul arheologic Suceava*, în "Materiale", IV, p. 242.
58. B. Mitrea și colab. *op. cit.*, în SCIV, 5, 1-2, 1954, p. 777.
59. *Ibidem*, p. 782.
60. N. Ursulescu, *op. cit.*, în "Suceava", XIII-XIV, 1986-1987, pp. 71-72; Idem și P.V. Batariuc, *L'idole androgyne de Mihoveni (dép. de Suceava)*, în vol. *La civilisation de Cucuteni en contexte européen*, Iași, "BAI", I, 1987, pp. 309-312.
61. I. Mareș, *op. cit.*, în *loc cit.*, p. 497.
62. *Ibidem*, p. 497.
63. Vl. Dumitrescu, *Une nouvelle station a céramique peinte dans le Nord-Ouest de la Moldavie*, în "Dacia", III-IV, 1933, pp. 115-149.
64. S. Teodor, *Săpăturile arheologice de la Budeni, Comuna Dolhasca (jud. Suceava)*, în "Suceava", V, 1978, pp. 141-142.
65. I. Mareș, *op. cit.*, în *loc cit.*, pp. 496-500; M. Andronic, P.V. Batariuc, *op. cit.*, în *loc cit*, p. 14.
66. I. Nestor și colab. *op. cit.*, în "Materiale", IV, p. 243; M. Andronic, P.V. Batariuc, *op. cit.*, în *loc cit.*, p. 15.
67. B. Mitrea și colab. *op. cit.*, în *loc cit.*, fig. 22.
68. I. Nestor și colab., *op. cit.*, în "Materiale", V, p. 607.
69. N. Ursulescu, P.V. Batariuc, *op. cit.*, în "Suceava", V, 1978, pp. 89-106.
70. Gh. Diaconu, N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 27.
71. P.V. Batariuc, *Un mormânt din perioada de tranziție de la neolitic la epoca bronzului descoperit la Suceava*, în "Suceava", X, 1983, p. 838.
72. D. Popovici, în "Suceava", IV, 1977, p. 72, nota 17.
73. Un fragment ceramic aparținând variantei podoliene a culturii amforelor sferice se află în colecția arheologică a Catedrei de Istorie a Facultății de Litere și Științe de la Universitatea suceveană; M. Ignat a efectuat un sondaj în acest punct și a descoperit materiale similare (inedite), cărui îi mulțumim și pe această cale pentru informațiile furnizate.
74. Gr. Foiț, *Două morminte ale culturii amforelor sferice descoperite la Suceava*, în "Suceava", III, 1973, pp. 217-227.
75. M. Dinu, în "Materiale", VII, pp. 121-131; Idem, în "Arh. Mold.", I, pp. 43-64.

76. V. Spinei, M. Nistor, în SCIV, 19, 4, 1968, pp. 621-629.
77. I. Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, în Ber RKG, 22, 1933, p. 70, no'a 267.
78. N. Ursulescu, *op. cit.*, în "Suceava", XIII-XIV, 1986-1987, pp. 72-73; Idem, în "Mem. Antiq.", XIX, 1994, pp. 196-197.
79. I. Mareș, *Un mormnt preistoric descoperit la Suceava - "Dealul Zamca"*, în "Codrul Cosminului", 2 (12), 1996, pp. 323-325.
80. N. Ursulescu, D. Popovici, *Contribuții la cunoașterea ritului funerar din bronzul mijlociu în N Moldovei*, în SCIVA, 38, 1, 1987, p. 76.
81. M. Andronic, *Repertoriul arheologic al comunei Grămești (jud. Suceava)*, în "Suceava", XIII-XIV, 1986-1987, p. 75, fig. III/1-7; pct. XXXI.1.1.
82. S. Teodor, în "Suceava", VI-VII, 1979-1980, pp. 45-46.
83. D. Gh. Teodor, I. Ioniță, în "Arh. Mold.", V, 1967, p. 318, 323.
84. M. Ignat, în Thraco-Dacica, II, 1981, pp. 134-136.
85. Idem, în "Suceava", VI-VII, 1979-1980, pp. 657-662.
86. N. Ursulescu, D. Popovici, *op. cit.*, în SCIVA, 38, 1, 1987, p. 72, 76; N. Ursulescu, Șt. Manea, în "Suceava", VIII, 1981, pp. 176-177.
87. M. Ignat, în "Thraco-Dacica", II, 1981, p. 136.
88. M. Andronic, P.V. Batariuc, *op. cit.*, în loc. cit., pp. 9-10.
89. *Ibidem*, p. 10.
90. *Ibidem*, p. 11.
91. N. Ursulescu, P.V. Batariuc, *op. cit.*, în "Suceava", V, 1978, pp. 89-106; M. Andronic, P.V. Batariuc, *op. cit.*, în loc. cit., pp. 12-13.
92. I. Mareș, *op. cit.*, în loc. cit., pp. 496-500; M. Andronic, P.V. Batariuc, *op. cit.*, în loc. cit., p. 14.
93. N. Ursulescu, *Așezările omenești de pe teritoriul Sucevei până în secolul al VI-lea*, în "Suceava", III, 1973, p. 50, 55; M. Andronic, P.V. Batariuc, *op. cit.* în loc. cit., p. 16.
94. M. Andronic, P.V. Batariuc, *op. cit.* în loc. cit., p. 19.
95. P.V. Batariuc, *op. cit.*, în "Suceava", VI-VII, 1979-1980, pp. 33-34.
96. L. Chițescu, *Depozitul cu obiecte de podoabă din epoca bronzului de la Suceava*, în SCIVA, 27, 1, 1976, p. 103 și urm.
97. M. Ignat, în "Thraco-Dacica", II, 1981, pp. 133-146; Idem și L. Pău, în "Suceava", XX, 1993, pp. 375-378.

Résumé

Dans cet article, l'auteur présente l'évolution de l'habitat humain dans la zone du municipe Suceava depuis le Paléolithique Supérieur jusqu'à la fin de l'Âge du Bronze, en relevant (mettant en évidence) des conditions favorables de vie, offerts par le milieu naturel de cette région aux communautés pré et protohistoriques, la dynamique ethno-culturelle de celles-ci, la continuité de l'établissements dans cette tûs ancien et ininterrompu âtre d'histoire.

LEGENDA

- ✦ - Paleolitic
- - Cultura Criș-Starčevo
- ▣ - Cultura ceramicii liniare
- ▤ - Cultura Precucuteni
- ⊗ - Cultura Cucuteni
- - Cultura Horodiștea-Erbiceni-Foltești
- ◇ - Cultura amforelor sferice
- - Cultura Gorodsk-Usatovo
- ◻ - Sinteza culturală Horodiștea-amfore sferice-Gorodsk
- × - Cultura Costișa-Bilji Potik-Komarow
- - Cultura Noua
- - Hallstatt